

Szubjektív indíttatás, „jó objektivitás” Bába Iván: *Rendszerváltoztatás Magyarországon*, Veritas–Magyar Napló, Budapest, 2015.

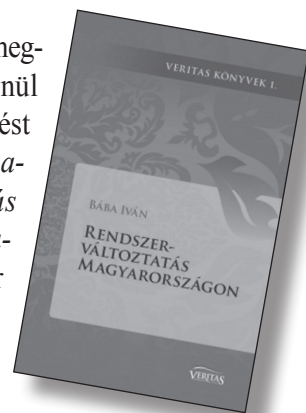
Bába Iván *Rendszerváltoztatás Magyarországon* című újonnan megjelent, kétszáz oldalnyi terjedelmű nagyesszéjének már a címe is figyelemreméltó – mindekelőtt azért, mert nagyfokú írói tudatosságra vall. Ez a címadás, majd a rá vonatkozó reflexió a kötet előszavában, illetve az utóbbira való visszautalás a zárófejezetben pontosan kijelölik a szerző történetértelmezői pozícióját. Nem véletlen ugyanis, hogy Bába Iván – az 1980-as évek második felében és az 1990-es évek elején lejátszódó politika-, társadalom- és gazdaságtörténeti folyamat(ok) legismertebb összegző elnevezései közül – nem a „rendszer váltás” és nem is a „rendszer változás”, hanem a „rendszer változtatás” fogalmát preferálja e művében. Mindez szorosan összefügg azzal, hogy Bába – bár nem romance-szerű kollektív üdvtörténetet ír – az általa bemutatott processzust különlegesnek, történelmi jelentőségűnek, mi több: eredendően pozitív értéktartalmat hordozó eseménysornak tartja, és ezzel a megközelítéssel aligha egyeztethető össze a semleges, sőt: kissé pejoratív jelentésárnyalatú, emelkedettnek a legkevesbé sem nevezhető „rendszer váltás” terminus használata. (Ezzel kapcsolatban – mindjárt az Előszó elején – egy személyes emlékét is felidézi, feltehetően abból a korszakából, amikor az MDF–FKGP–KDNP-kormány államtitkára volt: „»Lovat váltunk, gatyát váltunk, de a politikai rendszert megváltoztatjuk« – mondogatta volt Antall József, amikor közülünk valaki *rendszer váltást* mondott *rendszer változtatás* helyett.”)

De ez csak a fogalmi probléma egyik aspektusa. A másik az, hogy Bába a „rendszer változás” szót sem találja alkalmasnak a 25-30 évvel ezelőtti történelmi események leírására. Méghozzá azért nem, mert világnézeti alapállása a klasszikus, szabadelvű polgáré: idegenkedik a pesszimista színezetű, determinista történetértelmezéstől, vagyis hisz abban, hogy a sokak által végzetszerűnek beállított történelem időről időre a szabadság, a felelősségvállalás terénuma is lehet. Hogy ez konkrétan mit jelent, azt

aligha lehetne nála pontosabban megfogalmazni, ezért most feltétlenül idéznem kell implicit önértelmezést is magában foglaló szavait: „*A magyarországi rendszerváltoztatás szuverén magyar lépések sorozata volt.* Ezeket a lépéseket a kor magyar politikusai tették meg, saját akaratukból, többnyire külső kényszer nélkül. Ha számba vesszük az 1985–1994 közötti időszak néhány fontos pillanatát, láthatjuk, hogy egy-egy politikus vagy párt megnyilatkozása vagy lépése hogyan változtatta meg az események addigi menetét, nyitott meg új lehetőségeket és zárt el másokat.” – Nyilván nem független ettől a – vitatható – szemléleti alapállástól, hogy Bába Iván viszonylag keveset foglalkozik a külpolitikai, világgazdasági meghatározottságokkal a rendszerváltoztatás hátterének felvázolása során. (Ami különösen annak fényében tűnik szokatlannak, hogy például az MDF–SZDSZ viszony mélyebb feltárásának érdekében a népi-urbánus ellentét különböző megnyilvánulási formáit száz évre visszamenően, kimerítő részletességgel tárgyalja).

A „rendszer változtatás” cselekvő értelmű fogalmát konzekvensen alkalmazó – ily módon az egyéni felelősség problémáját következetesen történeti kontextusba helyező – Bába azonban nemcsak a történetfilozófiai fatalizmustól határolja el magát. Emellett – bár ezt nem mondja ki explicit módon – nyilvánvalóan nem rokonszenves számára az az elemzői gyakorlat sem, amely emberek és emberi értékek mellőzésével egyoldalúan csak elvont struktúrákat, személytelen erőket vizsgál a történelem, a politika terénumában. Ő mindent sajátosan humán perspektívából szemlél; ennek megfelelően a legabsztraktabb társadalmi összefüggéseket is „lefordítja” a perszonalitás, pontosabban: az interperszonalitás szintjére. Még intézmény- és jogtörténeti fejtegetéseit is emberi drámává hangszereli át. Következetesen dramatiszálja, illetve cselekményesíti a félmúlt világát.

Az általa elmondott, drámai mozzanatokkal teli történetnek sok szereplője van. (Epizodistaként maga az író is feltűnik saját elbeszélésében – ha az Előszót nem számítjuk, mindösszesen három szöveghelyen, de nem mint „én”, hanem mint egy külső személy, bizonyos „Bába Iván”: előbb a Magyar Figyelő című samizdat kiadvány szerkesztőjeként, majd a Duna Kör 1986-os kiáltványának egyik aláírójaként, végül

a Szabad Kezdeményezések Hálózatának egy olyan tagjaként, aki nem támogatja a heterogén mozgalom párttá való átalakítását.) Ám a több szálon futó cselekménynek csupán két igazi hőse van: az egyik Pozsgay Imre, a másik Antall József. Bába kimondva-kimondatlanul mindkettőjüket államférfúi kvalitásokkal rendelkező embernek tartja – szemben a politikai osztály többi tagjával, a szürke reformerekkel, az ügyes hatalomtechnikusokkal és a politizáló értelmiségiekkel. Ám azt is egyértelművé teszi, hogy sem Pozsgaynak, sem Antallnak nem volt lehetősége harmonikus módon kibontakoztatnia képességeit. És ezen a (két) ponton – deklarált alapintenciójának ellentmondva – elsősorban a külső körülményeket (Pozsgay esetében a kerekasztal-tárgyalások zavarba ejtő végkifejletét, illetve az 1989. novemberi népszavazást, Antall vonatkozásában az átmenet rendkívüli nehézségeit, valamint a kormányfő súlyos betegségét és korai halálát) teszi felelőssé azért, hogy a két politikus csak korlátozott mértékben válhatott államférfivá. Emellett kifejezetten tragikus fejleménynek állítja be azt, hogy kettőjük – elvontabban: az általuk képviselt népi baloldali, illetve nemzeti konzervatív csoport – gyümölcsözőnek ígérkező, rendszerváltoztató szövetsége 1989 végén látványosan megsemmisült.

Bába Antall és – még inkább – Pozsgay iránt megnyilvánuló pozitív elfogultsága természetesen együtt jár azzal, hogy a korszak más fontos szereplői – így például Csoóri Sándor, Horn Gyula, Kis János vagy Németh Miklós – háttérbe szorulnak ebben a történetben. Sőt: van köztük olyan is, aki némiképp negatív színben tűnik fel e történeti elbeszélés lapjain. (Csak egyetlen, de annál jellemzőbb példát idéznék. Az MSZP-ben 1990-ben lezajlott őrsváltást a következőképpen interpretálja a szerző: „Nyers Rezső egy évig volt az MSZP elnöke, majd Horn Gyula megbuktatta. Horn viszont nem szociáldemokrata pártot alakított, hanem létrehozta az »MSZMP nómenklatura« pártját, amelynek legfőbb célja saját néhai pozí-

ciójának visszaszerzése volt.”) Ám – tegyük hozzá – Bába még a tőle távol álló, számára többé-kevésbé ellenszenves közszereplőket sem demonizálja. Bár az kétségtelen, hogy könyvének hanyatlástörténeti színezetű lezáró fejezeteiben jelentős részben őket – konkretizálom: az opportunizmus terén nehezen felülmúlható reformkommunistákat és a velük szövetező, voluntarizmusra hajló neoliberaisokat – hibáztatja amiatt, hogy az 1989–90-ben kikristályosodó, „jól startoló” új rendszer hosszabb távon nem vagy csak részlegesen váltotta be a hozzá fűzött – kétségtelenül túlzó – reményeket.

Mindez – Tacitust parafrázálva – azt jelenti, hogy Bába Iván történetírása nem részrehajlás nélküli, ám mentes mindenfajta idomtalan haragtól vagy gyűlölettől. Nem kell vele feltétlenül egyetérteni, de mértéktartását azoknak is el kell ismerniük, akik az övétől eltérő történeti-politikai narratíva hívei. Nagy szó ez egy olyan szerző esetében, aki nem az elfogulatlanság absztrakt eszménye iránt elfogult, vagyis aki – a tőle kölcsönzött szavakkal élve – „saját véleményét egyértelműen kifejti mind a [fő]szövegben, mind az összefoglaló fejezetrészekben”.

Bába tehát nem rejti el értékpreferenciáit, ám „véleménykifejtése” a legkevésbé sem toladó; nem feleltethető meg a szélsőséges, önkorlátozásra ritkán (vagy egyáltalán nem) hajló szubjektivitásnak. Már csak azért sem, mert történeti elbeszélése mögött alapos (jelenkor)történeti kutatómunka áll. Vagyis politikai szenvedélyektől megérintett „patetikus énjét” képes alávetni fegyelmezett reflexiót igénylő „kutató énjének”. Törekvéseinek lényege: autonóm módon, egyben körültekintően megformálni a megkerülhetetlen, ám önmagában alaktalan történeti empiriát. Valami olyasmit képvisel tehát, amit – a történetelmélettel is foglalkozó francia filozófus, Paul Ricoeur nyomán – a szubjektív indítással maradéktalanul összeegyeztethető „jó objektivitásnak” nevezhetünk.

Mórocz Gábor

Iratkozzon fel a Magyar Napló levelezőlistájára!

Küldje el nevét és e-mail címét az info@magyarnaplo.hu

e-mail címre, vagy iratkozzon fel honlapunk

Hírlevél rovatában:

www.magyarnaplo.hu